

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัยและสถานที่เก็บข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “วาทกรรมการพัฒนาทุนทางสังคม : ความยั่งยืนของชุมชนที่เข้มแข็ง” เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (mixed methods research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณผสมผสานกับการวิจัยเชิงคุณภาพ

1. การวิจัยเชิงปริมาณ

1.1 ประชากร/กลุ่มตัวอย่าง

1) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรของการศึกษานี้ คือ ประชาชนที่เป็นสมาชิกชุมชน/ชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ 8 จังหวัดของภาคเหนือ ได้แก่ เชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง พะเยา แพร่ น่าน และอุตรดิตถ์

คณะผู้วิจัยกำหนดกลุ่มตัวอย่างสำหรับการเก็บข้อมูล 8 จังหวัด คือ ได้แก่ เชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง พะเยา แพร่ น่าน และอุตรดิตถ์ จำนวนรวมทั้งสิ้น 9 ชุมชน (ในพื้นที่จังหวัดพะเยา 2 ชุมชน) โดยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างไว้จำนวน 900 ตัวอย่าง ชุมชน/ชุมชนท้องถิ่นละ 100 คน ซึ่งใช้เกณฑ์การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง เพื่อให้เกิดการกระจายของกลุ่มตัวอย่างที่ครอบคลุม เหมาะสม ตรงตามวัตถุประสงค์การวิจัย และสามารถตอบคำถามการวิจัยได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์

ลำดับที่	ชื่อชุมชน	ความโดดเด่นของชุมชน
1	ชุมชนตำบลดอนศิลา อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย	- จัดกิจกรรมการพัฒนาและแก้ไขปัญหาในชุมชนที่หลากหลาย ครอบคลุมปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตที่รอบด้าน นับตั้งแต่เรื่องบ้าน ที่ดิน การทำเกษตร การหาอยู่หากิน (โฉนดชุมชน, กองทุนธนาคารที่ดินบ้านสมานมิตร) การดูแลช่วยเหลือจนเจ็อกันของชาวบ้านแต่ละหมู่ รวมทั้งกลุ่มคนด้อยโอกาส คนพิการ และแรงงานนอกระบบ- จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์- ต้นแบบการทำเกษตรผสมผสาน “1 ไร่ ได้ 1 แสนบาท”

ลำดับที่	ชื่อชุมชน	ความโดดเด่นของชุมชน
2	ชุมชนบ้านโป่ง ตำบลแม่แฝก อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่	- มีปัญหาด้านที่ดินทำกิน จึงพัฒนาการปฏิรูปที่ดินโดยชุมชน ด้วยการจัดการกองทุนชุมชนและธนาคารที่ดิน กล่าวคือ จัดการที่ดินร่วมกันของชุมชน โดยเน้นองค์ประกอบ 3 ส่วน ได้แก่ 1. ด้านการบริหารจัดการ มีเครื่องมือ หรือกิจกรรมในการจัดการ เช่น กติกาชุมชน ระบบติดตามประเมินผล 2. ด้านการใช้ประโยชน์ ด้วยการสร้างความมั่นคงด้านอาหารและรายได้ โดยลดพึ่งพาจากปัจจัยภายนอก และ 3. ด้านการเข้าถึงสิทธิที่มั่นคง เน้นเรื่องสิทธิของชุมชน ท้องถิ่นที่จะมีที่ดินอย่างพอเพียงต่อการดำรงชีพ และการได้รับการรับรองสิทธิในที่ดินอย่างมั่นคงในรูปแบบของกรรมสิทธิ์ชุมชน
3	ชุมชนตำบลท่าตุ้ม อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน	- ศูนย์เรียนรู้ชุมชน พลวัตของความรู้ที่บ้านไร่ป่าคา - สร้างการมีส่วนร่วมจากหลากหลายภาคส่วน เช่น ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำชุมชน นักวิชาการในมหาวิทยาลัย และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยมีเป้าหมายร่วมกัน คือ แก้ปัญหาพื้นฐานของชุมชน
4	ชุมชนตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง	- เครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนเมืองปาน - เครือข่ายลุ่มน้ำแม่มอญ (กลุ่มสิ่งแวดล้อม/ทรัพยากร) - เครือข่ายผู้สูงอายุปานคำ (กลุ่มสวัสดิการชุมชน) - พ. บ้านสมปาน (กลุ่มองค์กรการเงิน) - กลุ่มออมทรัพย์ศิลปาชีพ บ้านศรีดอนมูล (กลุ่มธุรกิจชุมชน/อาชีพ)
5	ชุมชนตำบลบ้านถ้ำ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา	- องค์กรการเงินชุมชน/สวัสดิการชุมชน - วิสาหกิจชุมชน - ศูนย์ 3 วัย สานสายใยรักแห่งครอบครัว - สภาตำบลบ้านถ้ำ โดยร่วมมือกับเทศบาลหนูนการ พัฒนาอาชีพและศักยภาพชุมชน - ศูนย์วัฒนธรรมพื้นบ้านบ้านถ้ำ

ลำดับที่	ชื่อชุมชน	ความโดดเด่นของชุมชน
6	ชุมชนตำบลขุนควร อำเภอปาง จังหวัดพะเยา	- ภาวะเป็ยบชุมชนของคนขุนควร ตั้งขึ้นมา เพื่อให้ชุมชนมีความสงบสุข เช่น ภาวะเป็ยบเกี่ยวกับสุรา การพนัน ยาเสพติด และสิ่งแวดล้อม - การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ รักษาป่า สร้างคนตำบลวิถีพอเพียง ฟื้นฟูวิถีชีวิต - กลุ่มส่งเสริมอาชีพตำบลขุนควร - ทุนชุมชนของคนตำบลขุนควร (กลุ่มออมทรัพย์) - ประชาธิปไตยชุมชน เพื่อสร้างความเป็นพลเมือง
7	ชุมชนตำบลป่าแดง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่	- โฉนดชุมชนของคนป่าแดง ดันตัวลุกขึ้นมาทวงสิทธิ เรื่องที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยของตนเอง - แผนบริหารจัดการที่ดินและป่าอย่างยั่งยืน
8	ชุมชนตำบลศรีษะเกษ อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน	- แผนชีวิตชุมชน แผนแก้จนได้จริง - ย้อนสู่ยุค “สู้กันหัน ปันกันกิน” - กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และ อบต. ร่วมกันออกหนังสือรับรองสิทธิทำกินให้ชาวบ้านทั้งหมด เพื่อเป็นหลักฐานว่าชาวบ้านได้ทำกินมาตั้งแต่สมัยไหน พ.ศ. ไต มีเนื้อที่เท่าไร คล้ายหนังสือของทางราชการ แต่ถึงแม้จะไม่ใช่อเอกสารสิทธิ์ที่ทางราชการรับรอง แต่ก็ถือว่าการรับรองโดยภาคประชาชน ทำให้รู้ข้อมูลว่าใครมีที่ดินเท่าไร ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการออกโฉนดชุมชน
9	ชุมชนตำบลขุนฝาง อำเภอเมือง อุตรดิตถ์ จังหวัดอุตรดิตถ์	- น้ำป่าหลาก-ดินโคลนถล่ม : ประสบการณ์จากคนต้นน้ำ - ปลุกป่าสร้างอนาคตให้ลูกหลาน - ร่วมขบวนขับเคลื่อนแก้ไขปัญหาที่ดิน - สวัสดิการชุมชนของคนขุนฝาง

1.2 เครื่องมือในการวิจัย

คณะผู้วิจัยใช้แบบสอบถามทั้งปลายปิดและปลายเปิด และเอกสารที่เกี่ยวข้องโดยแบบสอบถามได้แบ่งเป็น 5 ตอน

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามที่เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไป ในเรื่องของปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับบริบทที่มีผลต่อการพัฒนาทุนทางสังคม

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามที่เกี่ยวกับวาทกรรมการพัฒนาทุนทางสังคมที่มีผลต่อแนวทาง หรือหนทางสู่ความยั่งยืนของชุมชนที่เข้มแข็ง

ตอนที่ 4 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยที่สนับสนุน และเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาทุนทางสังคม เพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนของชุมชนที่เข้มแข็ง

ตอนที่ 5 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาอุปสรรคต่อการพัฒนาทุนทางสังคม เพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนของชุมชนที่เข้มแข็ง

โดยตอนที่ 2-4 มีลักษณะคำถามเป็นปลายปิด และใช้เกณฑ์การให้คะแนนแบบมาตราส่วนประมาณค่า ตามวิธีของลิเคิร์ต (Likert Scale) คณะผู้วิจัยจึงได้กำหนดมาตราส่วนประมาณค่าของแบบสอบถามออกเป็น 5 ลำดับ เพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามเลือกตอบ ดังนี้

1.3 ขั้นตอนการสร้างและการทดสอบเครื่องมือ รวมทั้งการให้คะแนนและเกณฑ์ตีความ

(1) ศึกษาเอกสารตามบทที่ 2 อย่างละเอียดลึกซึ้งในทุกหัวข้อแล้วนำมาสร้างเครื่องมือ คือ แบบสอบถาม

(2) นำแบบสอบถามมาทดสอบความน่าเชื่อถือได้ (reliability) กับกลุ่มตัวอย่างที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างที่นำมาศึกษา

(3) เนื่องจากแบบสอบถามที่คณะผู้วิจัยพัฒนาหรือสร้างขึ้นมาตั้งแต่ตอนที่สองถึงตอนสุดท้ายในส่วนของแบบสอบถามปลายปิด ผู้วิจัยใช้ rating scale ของ Likert Scale โดยใช้คะแนนข้อคำถามแต่ละข้อดังนี้

เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ให้คะแนน	5
เห็นด้วย	ให้คะแนน	4
ปานกลาง	ให้คะแนน	3
ไม่เห็นด้วย	ให้คะแนน	2
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ให้คะแนน	1

สำหรับเกณฑ์การตีความคณะผู้วิจัยมีเกณฑ์ในการตีความดังนี้

4.50 – 5.00	เห็นด้วยระดับอย่างยิ่ง
3.50 – 4.49	เห็นด้วยระดับมาก
2.50 – 3.49	เห็นด้วยระดับปานกลาง
1.50 – 2.49	ไม่เห็นด้วย
1.00 – 1.49	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

1.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลทั่วไปคณะผู้วิจัยให้สถิติความถี่ (frequency) และค่าเฉลี่ย (percentage) แบบสอบถามปลายปิดตอนที่สองถึงตอนที่สี่ คณะผู้วิจัยใช้ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

แบบสอบถามปลายเปิด คณะผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis)

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ

2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1.1 เอกสาร (documents) ที่เกี่ยวข้องกับกรวิจัยในเรื่องนี้

2.1.2 การสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth Interview) กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (key-
Informants)

2.2 แบบสัมภาษณ์เจาะลึก

คณะผู้วิจัยสร้างแบบสัมภาษณ์ให้มีลักษณะที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการศึกษา เป็นแบบสัมภาษณ์ที่มีลักษณะระหว่างแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง (structured and unstructured interview forms)

2.3 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key-Informants)

คณะผู้วิจัยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยได้แบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักเป็น 4 กลุ่ม ใน 8 จังหวัด 9 ชุมชนท้องถิ่น จำนวน 30 คน

กลุ่มที่ 1 กลุ่มแกนนำชุมชนท้องถิ่น ชุมชนท้องถิ่นละ 1 คน รวมจำนวน 9 คน

กลุ่มที่ 2 เครือข่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือภาคประชาสังคม

ชุมชนท้องถิ่นละ 1 คน รวมจำนวน 9 คน

กลุ่มที่ 3 ประชาชนชาวบ้าน ชุมชนท้องถิ่นละ 1 คน รวมจำนวน 9 คน

กลุ่มที่ 4 นักวิชาการที่ให้ความสำคัญ หรือความสนใจเกี่ยวกับการพัฒนาทุนทาง

สังคมและการสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง จำนวน 3 คน

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ใช้การวิเคราะห์เชิงอุปนัย (inductive analysis) และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis)

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 4 กลุ่ม คณะผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (descriptive analysis)